

Türkiye ve Azerbaycan'da Güçler Ayrılığı İlkesinin Anayasalar Özelinde Karşılaştırılması

Muhammed Enes KAN¹ ve Gökmen KANTAR²

Öz

Bu çalışmanın amacı Türkiye ve Azerbaycan'ın güçler ayrılığı ilkesinin görünümünün ve yasama, yürütme, yargıya ilişkin düzenlemelerinin karşılaştırılmalı olarak incelenmesidir. Bu amaç çerçevesinde Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası doküman incelemesi yöntemi ile incelenmiş ve nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Makalede elde edilen bulgular Türkiye ve Azerbaycan anayasalarının yasama, yürütme ve yargıya ilişkin düzenlemeleri arasında oldukça büyük benzerlikler olduğunu ortaya koymuştur. Her iki ülkede de yasama yetkisi halk tarafından seçilen meclislere, yürütme yetkisi Cumhurbaşkanıya, yargı yetkisi ise bağımsız mahkemelere verilmiştir. Aralarında küçük farklılıklar olsa da her iki ülkede de yasamayı oluşturan milletvekilleri ve yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanı arasında aranan nitelikler açıkça belirtilmiş, yaşa dayalı tecrübe, eğitim seviyesi ve ülke vatandaşı olma kriterlerine önem verilmiştir. Hem Türkiye hem de Azerbaycan anayasasında Cumhurbaşkanına yardımcı bir üst kurul niteliğinde olan Bakanlar Kurulu bulunmasına rağmen, özellikle başında bir başbakanın bulunması, düzenleme yapabilme yetkisinin verilmesi ve anayasada çeşitli görev ve yetkiler açıkça düzenlenmesi açısından Azerbaycan'da Bakanlar Kurulu'na daha özel bir statü verildiği görülmüştür. Anayasaların her ikisinde de yargı bölümlerinde mahkemeler ile hakim ve savcılar bağımsızlıklarını anayasal güvence altına alınmış ve özellikle Anayasa Mahkemesi'ne ilişkin düzenlemelere geniş bir yer ayrılmıştır.

Anabtar Kelimeler: Anayasa, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası, Güçler Ayrılığı İlişkileri

Comparison of the Principle of Separation of Powers in the Constitutions of Türkiye and Azerbaijan

Abstract

This study aims to comparatively examine the appearance of the principle of separation of powers and the regulations regarding the legislature, executive, and judiciary in Türkiye and Azerbaijan. Within the framework of this purpose, the Constitution of the Republic of Türkiye and the Constitution of the Republic of Azerbaijan were examined by the document analysis method and analyzed by the content analysis method, which is a data analysis method frequently used in qualitative research. The findings obtained in the study revealed that there are great similarities between the legislative, executive, and judicial regulations of the Turkish and Azerbaijani constitutions. In both countries, legislative power is given to the Parliaments elected by the people, executive power is given to the President, and judicial power is given to independent courts. Although there are minor differences between them, in both countries, the qualifications required for the members of parliament who form the legislature and the President, who is the head of the executive, are clearly stated, and importance is given to the criteria of age-based experience, level of education and being a citizen of the country. Although there is a Council of Ministers in both the constitutions of Türkiye and Azerbaijan, which is a supreme council assisting the President, it has been observed that the Council of Ministers is given a more special status in Azerbaijan, especially in terms of having a prime minister at its head, being given the authority to make regulations, and clear regulating various duties and powers in the constitution. In both constitutions, the independence of the courts, judges, and prosecutors in the judicial departments is constitutionally guaranteed, and a wide space is allocated, especially for the regulations regarding the Constitutional Court.

Key Words: Constitution, Constitution of the Republic of Türkiye, Constitution of the Republic of Azerbaijan, Separation of Powers

Atıf İçin / Please Cite As:

Kan, M. E. ve Kantar, G. (2025). Türkiye ve Azerbaycan'da güçler ayrılığı ilkesinin anayasalar özelinde karşılaştırılması. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14 (1), 393-408. doi:10.33206/mjss.1497105

Geliş Tarihi / Received Date: 06.06.2024

Kabul Tarihi / Accepted Date: 17.09.2024

¹ Öğr. Gör. Dr. - Bayburt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, meneskan@bayburt.edu.tr,

 ORCID: 0000-0002-9786-9858

² Doç. Dr. - Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, gkantar@nku.edu.tr,

 ORCID: 0000-0001-5120-110X

Giriş

İnsanlar doğası gereği grup halinde yaşama gereksinimi duyar. Bu yaşama biçiminin tabii sonucu olarak insanın, sosyal bir iletişim ve etkileşim içerisinde olması gerekir. Bunun için de bireyin barınması, beslenmesi, korunması gibi hayatını devam ettiren temel gereksinimlerini sağlayabilmek için toplumsal düzene ihtiyaç duyulmaktadır. Bu toplumsal düzenin kimin tarafından sağlanacağı ve korunacağı ise uzun süre tartışma konusu olmuş, ortaya çıkan bu manzara toplumsal düzeni sağlayacak bir otorite gerekliliğini gün yüzüne çıkardı. İşte devlet kurumu söz konusu bu otorite ihtiyacına cevap verme işleviyle kuruldu (Benli, 2023: 3). Devletin yerine getirmesi gereken görevler planlama sevk ve idare ile kontrol etmektir. Bu noktada planlama yasama organına, sevk ve idare etme yürütme organına, kontrol ise yargı organına karşılık gelmektedir. İşte devletin bu üç temel işlevinin birbirinden ayrı yürütülmesine güçler ayrılığı denilmektedir. Daha açık bir ifadeyle güçler ayrılığı ilkesi devleti meydana getiren yasama, yürütme ve yargı erklerinin birbirinden tamamen ayrılarak her bir gücün kullanımının ayrı ayrı organlara verilmesidir (Yavuz, 2000: 104).

Güçler ayrılığı sistemi: yasama, yürütme ve yargı olarak kuvvetlerin, birbirinden bağımsız şekilde göreve gelen ve kendi aralarında “fren ve denge mekanizması” bulunan farklı organlara verilmesi olarak açıklanabilir (Akgül, 2010: 81). Güçler ayrılığının temel amacı ise devlet iktidarını bölümlere ayırarak kısıtlamak ve vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini koruma altına almaktır (Gözler, 2016: 218). Diğer bir ifadeyle güçler ayrılığı siyasi iktidarı sınırlandırarak, yönetimin despotizme dönüşmesini engellemeyi amaçlar (Anayurt, 2019: 344).

Güçler ayrılığı teorisinin geçmişi ise oldukça eskidir. Teorinin izlerine ilk kez Aristo'nun “Politika” isimli kitabında rastlanır. Aristo, ülke anayasalarında konsey, memurlar ve yargı olmak üzere üç erkin bulunduğunu ifade eder. Burada konsey, yasamayı memurlar ise yürütmeyi temsil eder (Aristoteles, 2002). Devlet sorunlarının kanunların üstünlüğü ile çözüleceğine inanan Platon, kanunları yapanlar ve uygulayanların ayrı olmasının en ideal yönetim şekli olacağını söyler. Platon “Yasalar” adlı eserinde bunu ifade eder. Güçler ayrılığı teorisinin oluşmasında bir diğer önemli kişi olan Montesquieu'ya göre devlette yasama, yürütme ve yargı aynı kişide ya da organda toplanırsa özgürlükler tehlikeye girer. Bu kişi ya da organ ister memurlar olsun, ister aristokratlar olsun isterse halk olsun bu sonuç değişmez. Bu nedenle sistem denge üzerine kurulmalı ve güçler ayrı olmalıdır (Montesquieu, 2004). Güçler ayrılığının olgunlaşarak teorik bir zemine oturması ise John Locke ve Montesquieu'nun fikirleri ışığında Aydınlanma Çağı'nda yer bularak; 1787'de *Amerika Birleşik Devletleri(ABD) Anayasası'nda* ve 1789'da *Fransa'da İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nde* kendine yer buldu (Anayurt, 2019: 347).

Türkiye'de güçler ayrılığının geçmişi incelendiğinde ilk anayasal belge olarak kabul edilen Senedi İttifak'ın Osmanlı'da padişahı sınırlayan ilk belge olduğu görülür (Gözübüyük, 2010: 108). Padişah ayanlara karşı bazı güvenceler sağlayacağını taahhüt etmiştir. Sened-i İttifak hükümdarın yetkilerini sınırlaması ile Magna Charta'ya benzetilmektedir. Türkiye kuvvetler ayrılığı bakımından önemli bir diğer belge ise 1839 tarihli Tanzimat Fermanıdır. Padişahın tek tarafı olarak kabul ettiği bir belge olan Tanzimat Fermanında da hukuk devletine yönelik önemli düzenlemeler yer almaktaydı. Bu süreci takiben Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası olan Kanunu-i Esasi 23 Aralık 1876'da yürürlüğe girdi. Siyasal tarihimizdeki ilk anayasa olan 1876 tarihli Kanun-i Esasi hukuk devleti ilkesinin yerleşmesinde oldukça önemli bir yer tutmaktadır. II. Abdülhamit tarafından tek tarafı olarak ilan edilen Anayasada padişahın yasama üzerindeki önemli yetkileri olduğu görülmektedir (Güneş, 2016: 1437). 1876 Anayasası'nda 1909 yılında yapılan önemli değişiklikler güçler ayrılığının güçlendirilmesi yönünde oldukça önemlidir. Yapılan düzenlemeler ile padişahın hem yürütmedeki tek güç olma özelliğine sınırlar getirilmiş hem de yasama üzerindeki geniş yetkileri kısıtlanmıştır. Özellikle padişahın yasaları mutlak veto yetkisinin elinden alınarak; geciktirici vetoya dönüştürülmesi yasama üzerindeki en önemli yetkilerinden birinin elinden alınması anlamına karşılık gelmektedir (Gözübüyük, 2007: 11). Milli Mücadele döneminde 23 Nisan 1920'de Ankara'da meclisin açılmasından sonra 1921 yılında kabul edilen *Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 2. Maddesi “icra kudreti ve teşri salahiyeti milletin yegâne ve hakiki mümessili olan Büyük Millet Meclisinde tecelli ve temerküz eder”* güçler birliğinin açık bir göstergesi olup; yasama ve yürütme erkini Mecliste toplar. Türkiye'de kabul edilen bu Anayasa (1921) ile Milli Mücadele döneminde *güçler birliği* ilkesine uygun bir meclis hükümet sistemi uygulamaya konuldu. Bu prensipte güçler arasında kabul edilen bu durum 1924 Teşkilatı Esasiye Kanunu'nda da yapılan düzenleme ile (5.Madde) devam etti. (Yazıcı ve Yazıcı, 2011: 237). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya genelinde güçlenen liberal demokrasi, Türkiye'de siyasi karşılığını bularak; cumhuriyete dayalı milli egemenliği 1946 yılında çok partili hayat ile demokratik bir sisteme geçirdi. Bu demokrasi serüveni 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile Türkiye'de anayasal ve demokratik kesintiye uğradı. Darbe sonrasında

hazırlanan anayasa taslağı, 9 Temmuz 1961 yılında gerçekleştirilen referandum ile kabul edildi. Yönetimde milli egemenliği, yasama, yürütme ve yargı organlarını arasında paylaştıran 1961 Anayasası'nın temel özelliği güçler ayrılığı ilkesinin benimsenmesidir. 1980 askeri darbesi ile demokrasinin kesintiye uğraması sonrasında 9 Kasım 1982 yılında yürürlüğe giren 1982 Anayasasının da yine kuvvetler ayrılığı ilkesine uygun olarak düzenlendiği görölmektedir. Söz konusu anayasa diğer anayasalardan farklı olarak Cumhurbaşkanını verdiği yetkiler ile fazlaca güçlendirmiş parlamenter sistemden uzaklaşma başlamıştır (Çekiç, 472: 2016). 1982 Anayasasında yürürlüğe girdiği tarihten bugüne kadar 22 kez değiştirildiğinden mevcut hali ilk halinden bir hayli uzaktadır. Özellikle 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan referandum sonucu anayasada kabul edilen değişiklikler ile parlamenter sistemden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçiş yapılmıştır (Turan, 2018: 48).

Bir ülkede güçler birliği veya ayrılığı ilkelerinden hangisinin uygulandığı anayasalarında açıkça ortaya koyulur. Anayasalar yasama, yürütme ve yargının temel görevleri, göreve geliş usulleri ve görev alacak kişilerde aranacak nitelikleri, görev süreleri, görevini yaparken anayasal güvence altına alınmış hakları ve görevlerinin sona erişleri gibi önemli düzenlemeleri içlerinde barındırır. Tüm bu düzenlemeler o ülkedeki yasama, yürütme ve yargı ilişkilerini ve sınırlarını da gösterir. Anayasaların sözü edilen nitelikleri, bu çalışmanın da temel odak noktasıdır. Bu nedenle çalışmada ilk olarak “bir millet, iki devlet” olarak bilinen, birçok alanda her daim iş birliği içinde hareket eden Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti anayasaları üzerinde durulacaktır. Daha sonra bu ülkelerdeki yasama, yürütme ve yargıya ilişkin düzenlemeler incelenecektir. Son bölümde ise bu üç temel erk arasındaki ilişkiler karşılıklı bir şekilde mukayese edilecektir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasalarının Yasama, Yürütme ve Yargı Organları Açısından İncelenmesi

Türkiye’de parlamenter siyaset bir kez daha 12 Eylül 1980 yılında yapılan askeri darbe ile sekteye uğrayarak; demokrasiye ara verildi. Darbe sonrası askeri yönetim tarafından oluşturulan Danışma Meclisi, hazırladığı anayasa taslağı, Milli Güvenlik Konseyi tarafından halk oylamasına sunuldu. 7 Kasım 1982 tarihinde yapılan anayasa referandumu sonucu hazırlanan anayasa taslağı %91,37 oy oranıyla halk tarafından kabul edildi (Yüksek Seçim Kurulu, 2024). Yürürlüğe giren 1982 Anayasası üzerinde yapılan yeni düzenlemeler ile yeni anayasa 7 kısım ve 177 maddeden oluştu (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982).

1991 yılında bağımsızlığına kavuşan Azerbaycan’da anayasa çalışmaları hemen başlamasına rağmen, siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle anayasa çalışmaları sekteye uğradı 1995 yılına gelindiğinde bir anayasa hazırlanarak; 12 Kasım 1995 yılında halk oylamasına sunuldu. Yapılan referanduma halkın %91,9'u anayasasının kabulü yönünde oy kullandı ve yeni anayasa 27 Kasım 1995’de Azerbaycan’da yürürlüğe girdi. 2002, 2009 ve 26 Eylül 2016 tarihinde yapılan referandumlar ile anayasada çeşitli değişiklikler yapıldı. Mevcut haliyle Azerbaycan Anayasası'nın son hali 158 maddeden oluşur (Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası, 12.11.1995). Çalışmanın bu bölümünde Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti anayasalarında yasama, yürütme ve yargıya ilişkin düzenlemeler incelenecektir.

Yasama

Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre “yasa koyma, yasa yapma” anlamına gelen yasama (Türk Dili Kurumu Sözlüğü, 2024), toplumsal düzenin sağlanabilmesi için gerekli olan kuralları yaratan vasıta ya da yetkidir (Sezginer, 2010: 13). Yasama yetkisi kanunları yapma ve onları kaldırma üzerine kuruludur. Bu yetkinin kimde olduğu ise ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Demokratik olmayan rejimlerde genellikle kralın elinde olan yasama yetkisi demokratik sistemlerde meclis, kongre, senato gibi organların elindedir (Heringa, 2016: 97). Söz konusu meclisler bu sistemlerde halk tarafından seçilen temsilcilerden oluşur. Bu temsilciler ise meclis faaliyetlerinde halkın görüş ve taleplerini seslendirerek onların çıkarlarını korumaya çalışır (Dağ, 2023: 680).

Siyasal alanda temsilin gerçekleştirildiği kurum olan yasama organının geçmişi Magna Carta’ya kadar dayandırılır. Çünkü temsil uygulamasına ait ilk düzenlemeler Magna Carta’da bulunur. 11. yüzyılda ise Anglosakson krallarının “witan” olarak adlandırılan danışma kurulu niteliğindeki toplantıları temsil meclisine benzer (Thompson, 1878: 13). Yasama organı olarak nitelendirilebilecek ilk meclis Leon Krallığında 1188’de kuruldu. Bir krallık yönetimi olmasına rağmen kral, kraliyet ailesi, soylular ve din görevlilerinden fikir almaya başladı (O’Callaghan, 1969: 1504). 1789 Fransız İhtilali’ne kadar kralların sürekli meclisi dağıttığı ve yeniden kurduğu Fransa’da ise ilk meclis 1302 yılında oluşun Etats Generaux adı verilen Genel Meclis’tir. 1776 yılında kurulan ABD Anayasası’nda ikili bir yasama organı da mevcuttur.

Türkiye’de yasama organının tarihi 1876 Kanun-i Esasi’ye dayandırılrsa da devlet geleneğinde danışma kültürü her zaman vardı. 1876 yılında kurulan Meclis-i Umumi ise resmi bir meclis olma özelliğine sahiptir. İki meclisin birleşiminden oluşan Meclis-i Umumi’nin, Meclis-i Ayan üyelerini padişah göreve getirirken; Meclis-i Mebusan üyelerini ise halk seçmekteydi. Osmanlı Devleti’nin dağılması ve işgal süreciyle başlayan Milli Mücadele döneminde Ankara’da 23 Nisan 1920 yılında açılan “Türkiye Büyük Millet Meclisi” (TBMM) cumhuriyetin kurucu ve bugün de yasa yapıcı meclisidir (Dikmen, 2018: 9-11).

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye ve Azerbaycan Anayasalarında yasama erkine ilişkin düzenlemeler incelenecektir. İki ülkede de yasama organının nasıl oluştuğu, yasamanın görev, yetki ve sorumlulukları ortaya konulacaktır. Her iki ülkenin anayasalarında yasama organına ilişkin hükümler analiz edilerek mukayese edilmeye uygun hale getirilecektir.

Türkiye’de Yasama

1982 Anayasası 7. Maddesi ile Türkiye’de yasama erkini TBMM’ye vermiştir. Anayasaya göre bu yetki diğer başka hiçbir kişi ya da kurumu devredilemeyecektir. Yasamaya ilişkin diğer düzenlemeler ise Anayasanın “*Cumhuriyetin Temel Organları*” adlı Üçüncü Kısımının birinci bölümünde yer alır. Bu bölümde Meclisin 600 milletvekilinden oluştuğu, bir kişinin milletvekili olabilmesi için on sekiz yaşının doldurulması gerektiği açıklandıktan sonra milletvekili seçilme yeterliliğine ilişkin diğer düzenlemelere yer verilmiştir. Buna göre yüz kızartıcı suçlar ile resmî ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, devlet sırlarını açığa vurma, terör eylemlerine katılma ve bu gibi eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından biriyle hüküm giymiş olanların affa uğramış olsalar dahi milletvekili olamayacaklardır. Ayrıca hâkim ve savcılarının, üniversite öğretim elemanlarının, Yükseköğretim Kurulu üyelerinin, memurların ve Silahlı Kuvvetler mensuplarının görevlerinden istifa etmeden milletvekili adayı olamayacakları anayasa ile kesinleştirilmiştir. Bu durum Anayasanın hem yasalarla yasaklanmış hem de toplum tarafından hoş karşılanmayan davranışları sergileyenlerin milletvekili olmalarını engelleyerek vekillerin meşruiyetini artırmaya çalıştığını göstermektedir. Millettin gözünde Meclisin meşruluğunun artırılmasında vekillerin meşruluğunun sağlanması oldukça önemlidir. Yine bazı kamu görevlilerinin milletvekili olabilmek için görevlerinden istifa etmelerinin zorunlu kılınması, toplumda kamu hizmetlerinin sunulmasında tarafsızlığa olan inanca gölge düşürmemek adına önemli bir düzenlemedir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 77. maddesi TBMM seçimlerinin beş yılda bir yapılacağını düzenlerken; milletvekili seçilen bir kişinin yeniden milletvekili seçilmesi konusunda herhangi bir sınırlama yapmamış milletvekili süresi dolan kişinin yeniden seçilebileceğine imkan tanımıştır. Demokratik sistemlerde dünya genelinde var olan yasama dokunulmazlığı Türkiye’de de mevcuttur. Anayasa’nın 83. maddesi ile güvence altına alınan yasama dokunulmazlığına göre milletvekilleri Meclis çalışmalarından, oylarından, düşüncelerinden sorumlu tutulamazlar. Ayrıca seçimlerden önce ya da sonra bir suç işlediği iddia edilen bir milletvekili için Meclis izin kararı olmadığı sürece sorgulanamayacağı, tutuklanamayacağı ve yargılanamayacağı anayasada düzenlenmiştir. Buna rağmen ağır cezayı gerektiren suçüstü halleri yasama dokunulmazlığı dışında bırakılmıştır. Bu durum dahi olsa yetkili makamın durumu Meclis’e bildirmesi şart olarak koşulur. Herhangi bir TBMM üyesi hakkında mahkeme tarafından verilen hüküm Meclis üyeliğinin sona ermesinden sonra uygulanır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında TBMM’nin görev ve yetkileri 87. maddede sıralanmıştır. Buna göre kanunların konulması, değiştirilmesi kaldırılması tabii olarak Meclis’in en önemli görev ve yetkisidir. Buna ilaveten Anayasa ile Meclise bütçenin kabul edilmesi, para basılmasına karar verilmesi gibi ekonomi ile ilgili görevlerde verilmiştir. Savaş ilan edilmesine karar verilmesi, uluslararası anlaşmaların uygun bulunması, genel ve özel af ilan edilmesi gibi önemli yetkiler de Anayasa ile TBMM’ye bırakılmıştır.

Azerbaycan’da Yasama

Azerbaycan Anayasasının 81. Maddesi ile devletin yasama gücü Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi’ne verilmiştir. Bu maddeyi izleyen diğer maddelerde ise Meclis’in 125 milletvekilinden oluştuğu, seçimlerin eşit oy ve doğrudan seçim hakkı temelinde gizli oylama ile beş yılda bir yapılacağı düzenlenmiştir. Milletvekili seçilebilme yaşının yirmi beş olarak belirlendiği anayasada kimlerin milletvekili olamayacağı da açıkça belirlenmiştir. Buna göre; “*çift vatandaşlığı olanlar, fiil ehliyetine sahip olmadığı mahkeme tarafından tespit edilenler, başka devletler karşısında yükümlülüğü bulunanlar, askerler, hakimler, devlet memurları, din adamları ve bilimsel, pedagojik, edebiyat, sanat alanları dışında karşılığı ödenen herhangi bir faaliyetle uğraşanlar, mahkemenin kesinleşmiş kararıyla hapis cezasına çarptırılmış kişiler ve ağır suçlardan mahkumiyet almış olanlar*” milletvekili seçilme yeterliliğine sahip değildir. Milletvekilinin Azerbaycan Cumhuriyeti

vatandaşlığından çıkması veya ikinci bir devletin vatandaşlığına geçmesi, seçimlerde oyların yanlış sayıldığının tespit edilmesi, mahkemenin milletvekili hakkında suç işlediğine yönelik kesinleşmiş hükmünün bulunması, devlet organlarında görev alması, istifa etmesi, mensup olduğu partinin kapatılması, Meclisin milletvekilliğinden mahrum etme kararı alması, yetkilerinin sürekli olarak kullanmaması gibi durumlarda ise milletvekili sıfatının sona ereceği belirtilmiştir. Görüleceği üzere Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na benzer şekilde Azerbaycan Anayasası'nda da hem Meclis'in kuruluşu, hem yaş ve diğer seçilme yeterlilikleri hem de milletvekilliğinin kaybedilmesi halleri açık bir şekilde düzenlenmiştir. Yine getirilen kriterler incelendiğinde Türkiye'de olduğu gibi milletvekillerinin halk tarafından meşru bir zeminde yer alması, halkı temsil eden kişilerin belli niteliklere sahip olması gerekliliği ön planda tutulmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda olduğu gibi Azerbaycan Anayasası'nda da yasama dokunulmazlığı düzenlenmiştir. Anayasa'nın 90. maddesinde milletvekillerinin görev süresinde kişiliklerinin dokunulmaz olacağı, suçüstü halleri dışında suçlanamayacağı, tutuklanamayacağı, idari ceza uygulanamayacağı, üstlerinin aranmayacağını belirtilmiştir. Maddenin devamında suçüstü halinde ise milletvekilini tutuklayan organın derhal Azerbaycan Cumhuriyeti Başsavcılığına bilgi vermesi gerektiğini düzenlenmiştir. Azerbaycan Anayasası'na göre milletvekilliği dokunulmazlığı sadece Azerbaycan Cumhuriyeti Başsavcısının talebi üzerine Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisinin kararı ile kaldırılabilir.

Azerbaycan Anayasası'nda Milli Meclisin çözümleneceği konular 95. maddelerde detaylı bir şekilde düzenlenmiştir. Buna göre Azerbaycan Milli Meclisi; diplomatik temsilciliklerinin kurulması, idari birimlerim belirlenmesi, uluslararası anlaşmaların onaylanması, bütçenin kabul edilmesi, askeri stratejisinin onaylanması, Cumhurbaşkanının kararnemelerinin onaylanması, başbakanın göreve atanmasının onaylanması, Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, Azerbaycan Cumhuriyeti Ali Mahkemesi ve Azerbaycan Cumhuriyeti istinaf mahkemeleri hakimlerinin atanması, Azerbaycan Cumhuriyeti Başsavcısının göreve atanması ve görevden alınmasına onay verilmesi, Cumhurbaşkanının impeachment usulü ile görevden uzaklaştırılması, hakimlerin görevlerinden uzaklaştırılması, Bakanlar Kuruluna güvenoyu verilmesi, Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Bankası Yönetim Kurulu üyelerinin göreve atanması ve görevden uzaklaştırılması, savaş ilanı edilmesi ve barış sağlanması izin verilmesi, referanduma karar verilmesi ve genel af ilan edilmesi gibi önemli konularda yetkilidir. Görüleceği üzere Azerbaycan Anayasası'nda Meclisin görevlerinin tamamı yasama bölümünde detaylı bir şekilde sıralanmıştır. Meclis'in yasama faaliyetlerinin yanı sıra yürütme ve yargıya ilişkin de çeşitli yetkilerinin bulunduğu görülmektedir.

Yürütme

Kısaca kanunları uygulama yetkisi, icra kuvvet olarak tanımlanan yürütme gücü devletin en tepedeki otoritesini temsil eder. Devlet içerisinde yürütme organı kanunların kendisine verdiği yetki ve sorumluluklar doğrultusunda yasama organı tarafından konulan kanunları uygulamakla görevlidir. Bu noktada yürütme gücünü temsil eden kişi ya da kurumlar siyasal yönetimin düzenleyicisi sıfatıyla bu sistemin düzgün işlenmesini, diğer güçler arasındaki uyumun ve aralarında çıkabilecek sorunların çözümlenmesini sağlamakla yükümlüdür (Büyük, 2010: 160).

Yürütme organının yapısı ve işleyişi farklı sistemlerde kendini çok farklı şekillerde gösterebilmektedir. Bu durum güçlerin sert veya yumuşak ayrımına göre değişir. Güçlerin yumuşak ayrılığı olan parlamenter sistemlerde genellikle yürütme ikili bir şekilde organize edilir. Bir tarafta devlet başkanı ya da kral diğer tarafta ise kabine ya da diğer adı ile bakanlar kurulu yer alır. Bu sistemlerde devlet başkanının yetkileri genellikle daha sembolik olup yürütme gücünün büyük bir kısmı kabine üzerinde toplanır. Başkanlık sistemlerinde ise yürütme gücü tek bir başkanın elinde toplanır. Genellikle başkan yasama ve yargıdan bağımsız bir şekilde görevini yürütmekte, güçler ayrılığı daha sert bir biçimde uygulanır (Demir, 2010; 228-229).

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye ve Azerbaycan Anayasalarında yürütme erkine ilişkin düzenlemeler incelenecektir. İki ülkede de yürütme erkinin devletin hangi organında bulunduğu, yürütmenin görev, yetki ve sorumlulukları ortaya konulacaktır. Her iki ülkenin anayasalarında yürütme organına ilişkin hükümler analiz edilerek mukayese edilmeye uygun hale getirilecektir.

Türkiye'de Yürütme

16 Nisan 2017 tarihli anayasa değişiklikleri Türkiye'de özellikle yürütmeye ilişkin birçok farklı yeniliği beraberinde getirmiştir. Bunlardan ilki ve en önemlisi yürütme erkinin Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu'nun paylaşıldığı sisteme son verilerek, yürütme gücünün sadece Cumhurbaşkanına verilmesidir. Bu durum Türkiye'nin parlamenter sistemden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişini göstermektedir.

1982 Anayasası'nın 8. maddesi yürütme yetkisinin Cumhurbaşkanı'na ait olduğunu vurgular. Cumhurbaşkanı'nın adaylığı ve seçimini Anayasa'nın 101. maddesi düzenler. Buna göre bir kişinin Cumhurbaşkanı olabilmesi için 40 yaşını doldurmuş olması, yükseköğrenim mezunu olması, milletvekilli seçilme yeterliliklerini sağlaması ve Türk vatandaşı olması gerekir. Anayasaya göre Cumhurbaşkanının görev süresi beş yıl olarak düzenlenirken; bir kişi en fazla iki kez Cumhurbaşkanı olabilir. Yapılacak olan seçimde ise adayın Cumhurbaşkanı olabilmesi için geçerli oyların salt çoğunluğunu alması gerekir. Eğer bu sağlanamaz ise ilk oylamayı takip eden ikinci pazar günü bir kez daha seçim yapılacaktır. Bu seçime sadece ilk seçimde en yüksek oyu almış iki aday katılacaktır. Bu seçimde de oyların salt çoğunluğunu alan aday, yapılan seçimin ardından Cumhurbaşkanı olarak seçilecektir. Eğer ikinci oylama yapılırken; tek adayın seçimde kalması durumunda seçim referandum şekline dönüşecektir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile yürütmeye ilişkin bütün yetkiler Cumhurbaşkanında toplanmıştır. Bu nedenle Cumhurbaşkanının birçok farklı görev ve yetkisi bulunmaktadır. Cumhurbaşkanının devletin başı olduğu ifade edilen Anayasanın 104. maddesinde Cumhurbaşkanının görev ve yetkiler sıralanmıştır. Bu görev ve yetkilerden bazıları incelendiğinde; devleti temsil etme, devlet organlarının uyumlu bir şekilde çalışmasını sağlama, kanunları yayımlama veya geri gönderme, Cumhurbaşkanı yardımcılarını ve bakanları göreve getirip görevden alma, üst kademe kamu görevlilerini atama, uluslararası anlaşmaları onaylama, Anayasa değişikliklerini halkoyuna sunma, milli güvenlik politikalarını belirler, silahlı kuvvetlerin kullanımına karar verme, sürekli hastalık, sakatlık ve kocama sebebiyle kişilerin cezalarını hafifletme veya kaldırma, yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarma, yönetmelik çıkarma gibi önemli yetkilere. Söz konusu yetkiler incelendiğinde yürütme organının güçlü bir yapı kazanması amacıyla önemli anayasal düzenlemeler yapıldığı görülmektedir. Cumhurbaşkanına özellikle kararnama ve yönetmelik çıkarma yetkileri verilmesi bu durumun en güçlü örnekleridir.

Cumhurbaşkanı'nın cezai sorumluluğunu düzenleyen Anayasa'nın 105. maddesine göre Cumhurbaşkanı hakkında soruşturma açılabilmesi, TBMM milletvekili sayısının salt çoğunluğunun (5/3'ü) vereceği önergeye göre mümkündür. Bu önergenin kabulü için ise Meclis üye tamsayısının beşte üçünün kabul oyu vermesi gerekmektedir. Önerge kabul edilirse mecliste kurulacak komisyon görüşü alınır ve Meclis Genel Kurulu'nda *Yüce Divan'a* sevk için oylama yapılır. Yüce Divana sevk için oylama yapılarak; meclis üye tam sayısının üçte ikisinin oyuyla Yüce Divan'a sevk kararı alınabilir. Ayrıca Yüce Divanda mahkûm edilen Cumhurbaşkanının görevi sona erer.

Yürütme yetkisini yerine getiren Cumhurbaşkanı'na Cumhurbaşkanı yardımcısı ve bakanlar yardımcısı olmaktadır. Cumhurbaşkanı'nın bir veya daha fazla yardımcı atayabileceğini ifade eden Anayasa'nın 106. maddesine göre Cumhurbaşkanı yardımcısı sayısına herhangi bir sınırlama getirilmemekte; Cumhurbaşkanı yardımcısının hangi görev ve yetkileri kullanacağı da belirtilmiştir. Cumhurbaşkanı yardımcısının Cumhurbaşkanı'nın yokluğunda ve hangi durumlarda (hastalık, yurt dışına çıkma gibi geçici dönemlerde) ona vekâlet edeceği belirlenmiştir. Ayrıca Cumhurbaşkanı yardımcılarını milletvekili ve bakanların seçilme yeterliliğine sahip kişiler olması gerektiği ifade edilirken; bu kişilerin görevleriyle ilgili olmayan suçlarda yasama dokunulmazlığından faydalanması mümkün değildir. Aynı zamanda bir milletvekili bakan olarak görevlendirilirse milletvekilliği sona erecektir. Yani bir kişi hem yasama hem de yürütme faaliyetlerinde aynı anda görev alamayacaktır. Ayrıca cumhurbaşkanı yardımcılarını ve bakanlar da görevleriyle ilgili olmayan suçlarda yasama dokunulmazlığından faydalanmaktadır.

Azerbaycan'da Yürütme

Azerbaycan Anayasası'nda yürütme erkine ilişkin düzenlemeler Anayasa'nın 6. faslında "*Yürütme Hâkimiyet*" başlığı ile başlamaktadır. Azerbaycan Anayasası'nın 99. maddesine göre devletin yürütmeden sorumlu organı olarak Cumhurbaşkanını işaret edilmiştir. Başkanlık Sisteminin bir göstergesi olan halk tarafından seçilen başkan hem devletin, hem de hükümetin başı olmaktadır (Hasanoğlu, 2008: 79). Anayasanın 100. Maddesinde Cumhurbaşkanı seçilme yeterliliğine ilişkin olarak 35 yaşından küçük olamayacağı, Azerbaycan Cumhuriyeti sınırlarında 10 yıldan fazla bir süre yaşamış olması gerektiği, seçime katılabilmek için ağır bir suçtan mahkûmiyet kararı olmaması, yükseköğrenimi tamamlamış olması ve ikili vatandaşlığı olmaması gerektiği belirtilmiştir. Anayasa'nın 101. maddesinde Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından yedi yıllığına seçileceği, Cumhurbaşkanı olabilmek için oylamaya katılanların yarısından fazlasının oyunun gerekli olduğu vurgulanmaktadır. İlk seçimde bu çoğunluğun sağlanamaması durumunda oylamayı takip eden ikinci Pazar günü yeniden bir seçim yapılacağı bu seçime sadece ilk seçimde en çok oyu alan iki adayın katılacağı düzenlenmiştir. Burada belirtmek gerekir ki 2009 Anayasa Değişikliği

Referandumu öncesinde bir kişinin en fazla iki dönem Cumhurbaşkanlığı yapabilmekteydi. Söz konusu referandum ile bu madde kaldırılmış, tekrar Cumhurbaşkanı seçilebilmek için herhangi bir sınırlama kalmamıştır. Yürütme konusunda önemli bir değişiklik de 2016 yılındaki Anayasa Değişikliği Referandumu ile yapılmıştır. Söz konusu referandum ile gelen en önemli yeniliklerden biri Cumhurbaşkanının görev süresine ilişkindir. Daha önce Cumhurbaşkanının görev süresi 5 yıl ile sınırlanmışken bu süre 7 yıla yükseltilmiştir.

Anayasanın 104. maddesinde cumhurbaşkanı istifa etmek isterse dilekçesini “Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesine” vereceği ve mahkemenin kabulü ile istifanın gerçekleşeceği ifade edilmiştir. Maddenin devamında sağlık sorunları nedeniyle görevini yerine getirememesi durumu açıklanır. Buna göre sağlık nedeniyle görevini yapamayacağını bildiren Cumhurbaşkanı için Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi bu konunun aydınlatılması hususunda Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesine başvuruda bulunur. Mahkeme bu konudaki kararı, hâkimlerin oy çokluğu ile kabul edilebilir. Mahkeme söz konusu bilginin gerçek olduğuna kanaat getirmezse konu kapanmış olur.

Yasama dokunulmazlığına benzer bir dokunulmazlık yürütme için de söz konusudur. Anayasanın 106. maddesinde “*Cumhurbaşkanının şeref ve onuru kanunla korunur*” denilerek; dokunulmazlık hakkının bulunduğu düzenlenmiştir. Benzer şekilde Cumhurbaşkanı yardımcısının da dokunulmazlık hakkı bulunmaktadır. Cumhurbaşkanının görevden alınmasını düzenleyen Anayasanın 107. maddesi Cumhurbaşkanının ağır bir suç işlemesi halinde “Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesinin” girişimiyle “Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisine” sunulabileceğini ifade etmiştir. Bu durumda milletvekillerinin en az 95’nin kabul oyu ile Cumhurbaşkanı görevden uzaklaştırılabilecektir. Buna rağmen bu kararı da Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi Başkanı’nın imzalaması gerekmektedir. Bir hafta içinde imzalamaması durumunda karar yürürlüğe girmeyecektir.

Azerbaycan Anayasası’nın 109. maddesinde Cumhurbaşkanının yetkileri tek tek sayılmıştır. Bu görev ve yetkilerden bazıları incelendiğinde; Milli Meclisi seçimlerini belirlemek, bütçeyi Meclisin onayına sunmak, iktisadi ve sosyal politikaları onaylamak, Başbakanı ve bakanları göreve atamak görevden almak, merkezi ve yerel yönetim organları kurmak, çeşitli mahkemelerin (Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, Azerbaycan Cumhuriyeti Ali Mahkeme ve Azerbaycan Cumhuriyeti istinaf mahkemeleri) hakimlerinin atanması için Meclise öneride bulunmak, Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Bankası yönetimini atamak, silahlı kuvvetlerinin yüksek komuta yönetimini göreve atamak, dış ülkelerdeki diplomatik temsilcileri atamak, uluslararası anlaşmaların onaylanması ya da iptalini Meclise sunmak, referanduma karar vermek, kanunları imzalamak ve yayınlamak, af çıkarmak, seferberlik ilan etmek, olağanüstü hal ve sıkıyönetim ilan etmek, Meclisin de rızasını alarak savaş ilan etmek gibi önemli görevleri olduğu görülmektedir.

Cumhurbaşkanının yetkileri bu şekilde sıralansa da bu maddeyi takip eden diğer maddelerde söz konusu yetkilerin bazılarına ilişkin detaylara yer verildiği görülmektedir. Anayasa’nın 110. maddesinde Cumhurbaşkanının kanunları imzalama yetkisi düzenlenmiş, Meclis tarafından yapılan kanunların Cumhurbaşkanı tarafından 56 gün içinde imzalanarak yürürlüğe gireceği ifade edilmiştir. Bu süre içerisinde Cumhurbaşkanı kanuna itiraz edebilir ve Meclis’e geri gönderebilecektir. İlerleyen maddelerde Cumhurbaşkanına verilen olağanüstü hal ve sıkıyönetim yetkilerinin hangi durumlarda kullanılabileceği açıklanmıştır. 113. maddede ise Cumhurbaşkanı’na genel esasları belirleyen fermanlar ve emirler verebileceği düzenlenmiştir. Söz konusu bu düzenlemenin Türkiye’de Cumhurbaşkanına verilen cumhurbaşkanlığı kararnamesi yetkisi çıkarmasına benzediği görülmektedir.

Azerbaycan Anayasası yürütme yetkisini Cumhurbaşkanına vermesine rağmen yürütmede “Bakanlar Kurulu” da bulunmaktadır. Fakat Türkiye’ye benzer şekilde Azerbaycan’da da Bakanlar Kurulu yürütmenin tam olarak bir parçası değildir. Nitekim Anayasanın 114. maddesine göre Cumhurbaşkanının yürütme yetkisinin gerçekleştirilmek amacıyla Bakanlar Kurulunu kurduğunu ve Cumhurbaşkanı’nın yüksek yürütme organı olduğunu ifade eder. Bakanlar Kurulu Azerbaycan Cumhurbaşkanına karşı sorumlu iken; çalışma şekli Cumhurbaşkanı tarafından belirlenir. Anayasa’nın 118. maddesinde Başbakan’ın Cumhurbaşkanı tarafından atanacağı yine de bu atamaya Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi’nin rızasının gerektiği ifade edilmiştir. Son olarak Cumhurbaşkanı’nın önerdiği Başbakan Meclis tarafından üç kez reddedilirse Cumhurbaşkanı Meclis onayını almadan Başbakan atayabilecektir.

Her ne kadar yürütme erki tamamen Cumhurbaşkanı’na ait olsa da Bakanlar Kurulu’na da Anayasada çeşitli yetkiler verildiği görülmektedir. Devlet bütçe taslağının hazırlanması, para, maliye ve ekonomi politikalarının uygulanması, sosyal güvenlik programlarının hazırlanması gibi görev ve yetkiler Anayasa’nın 119. maddesi uyarınca Bakanlar Kurulu’na bırakılmıştır. Bakanlar Kurulu’nun genel konularda kararlar ve

emirler verebileceği Anayasa'nın 120. maddesi ile güvence altına alınmıştır. Anayasanın 123. maddesi Azerbaycan Başbakanının da tıpkı milletvekilleri ve Cumhurbaşkanı gibi dokunulmazlığının bulunduğunu düzenlenmiştir. Bu dokunulmazlık ise yalnız Azerbaycan Cumhuriyeti Başsavcısının önerisi üzerine Cumhurbaşkanı tarafından kaldırılabilir.

Azerbaycan Anayasası'nda yürütmeye ilişkin önemli bir düzenleme de yerel yürütme hâkimiyetine ilişkindir. Anayasanın 124. maddesinde yerel yürütme hâkimiyetinin, yerel yürütme organı başkanınca kullanılacağı, yerel yürütme organı başkanının Cumhurbaşkanı tarafından göreve atanacağı ve görevden alınabileceği ve yetkilerinin Cumhurbaşkanı tarafından belirleneceği düzenlenir. Yerel yürütme organı "icra hâkimiyeti başkanları" olarak da adlandırılmaktadır. Söz konusu kişiler Türk kamu yönetimindeki vali ve kaymakamlardır (Hüseyin vd, 2013: 163).

Yargı

Toplumsal düzenin sağlanmasında en önemli konu adaletin sağlanmasıdır. Çünkü siyasal iktidarın, hukukun olmadığı yerde düzeni tesis etmesi mümkün değildir. Adalet olgusu suçluların cezalandırılması hakkı olanların haklarına ulaşması kişiler arasındaki uyuşmazlıkların çözülmesi gibi işlevlerin yerine getirilmesi bakımından oldukça önemlidir. Bu nedenle devlet mefhumunda yasama yürütme organının yanında söz konusu adalet işlevini sağlayacak üçüncü güç yargı gücüdür (Büyük, 2010: 160). Yargı gücü yasama tarafından yapılan, yürütme tarafından uygulanan kanunlara uymayanların tespit edilmesi ya da diğer bir ifadeyle denetlenmesini icra eden güçtür. Buna ilaveten özellikle demokrasinin işleminde kişi temel hak ve hürriyetlerinin korunmasının yanında iktidarın gücünün sınırlanması bakımından da önemlidir. Bu noktada bir hakem mahiyetinde olan yargı mekanizmasının rolünü gerçekleştirebilmesi için diğer hiçbir güç ile bir ilişkisinin bulunmaması etkisi altında kalmaması gerekir (Özer ve Iskandarov 2022). Çalışmanın bu bölümünde Türkiye ve Azerbaycan Anayasalarında yargı erkine ilişkin düzenlemeler incelenecektir.

Türkiye'de Yargı

Türkiye'de 1982 Anayasası'nın 9. maddesine göre yargı yetkisinin kullanımı Türk Milleti adına "bağımsız ve tarafsız mahkemelerce" kullanılacağı düzenlenmiştir. Yargıya ilişkin diğer düzenlemeler ise Anayasanın "*Cumhuriyetin Temel Organları*" adlı *Üçüncü Kısımın üçüncü bölümünde* yer almıştır. Mahkemelerin ve hâkimlerin bağımsızlığı Anayasanın 138. maddesinde güvence altına alınırken; hiçbir makam ya da mercünün yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere veya hâkimlere emir veremeyeceği hususu koruma altına alınmıştır. Ayrıca yasama ve yürütme organlarının mahkeme kararlarına uymak zorunda olduğu vurgulanmıştır. Hâkimler ve savcılarının görevlerini yerine getirmelerinde özgürlüklerinin sağlanması için hâkimlik ve savcılık teminatı anayasa ile güvence altına alınmıştır. Anayasanın 139 maddesine göre hâkim ve savcılarının görevlerinden alınamayacağı, kendileri istemedikleri sürece emekliye ayrılmayacakları, özlük haklarından yoksun bırakılmayacakları ifade edilmiştir. Anayasanın 140. maddesinde hâkim ve savcılarda aranan nitelikler, haklarında soruşturulma açılması, ödenekleri, görev yerlerinin değiştirilmesi gibi konuların kanunla düzenleneceği ifade edilirken; atmış beş yaşlarını dolduruncaya kadar hizmet verebilecekleri ve bu süre zarfında başka hiçbir resmi ya da özel işte görev alamayacağı düzenlenmiştir. Anayasa'nın 144. maddesi yargının denetimine ilişkindir. Buna göre "*Adalet hizmetleri ile savcıların idarî görevleri yönünden Adalet Bakanlığınca denetimi, adalet müfettişleri ile hâkim ve savcı mesleğinden olan iç denetçiler; araştırma, inceleme ve soruşturma işlemleri ise adalet müfettişleri eliyle yapılır*".

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda yargı bölümünün önemli bir kısmı Anayasa Mahkemesi'ne ayrılmıştır. Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşu, üyelerinin göreve getirilmesi ve görevlerinin sona ermesi, görev ve yetkileri, başvuru, yargılama usulü ve kararları ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Anayasa'da Anayasa Mahkemesi'nin görevleri 148. maddede; "*kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Anayasaya şekil ve esas bakımından uygunluğunu denetler ve bireysel başvuruları karara bağlar*" şeklinde ifade edilmiştir. Maddenin devamında Anayasa Mahkemesi'nin "*Cumhurbaşkanını, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanını, Cumhurbaşkanı yardımcılarını, bakanları, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hâkimler ve Savcılar Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla*" yargılayabileceği düzenlenmiştir. Benzer şekilde "*Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları da görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divanda*" yargılanacaktır. Anayasa Mahkemesinin kararlarına ilişkin olan 153. madde ise Anayasa Mahkemesinin kararlarının kesin olduğunu düzenlemiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın yargıya ilişkin son düzenlemeleri ise diğer yüksek mahkemelere ilişkindir. 154. maddede Yargıtay, 155. maddede Danıştay ve 158. maddede Uyuşmazlık Mahkemesi düzenlenmiştir.

Azerbaycan'da Yargı

Azerbaycan Anayasası yargı yetkisini sadece mahkemeler tarafından kullanılacağını düzenlemiştir. Anayasa'nın 125. maddesinde yer alan bu düzenlemenin devamında Azerbaycan'da yargı hâkimiyetinin “*Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, Azerbaycan Cumhuriyeti Ali Mahkemesi, Azerbaycan Cumhuriyeti istinaf mahkemeleri, Azerbaycan Cumhuriyetinin genel mahkemeleri ve diğer ihtisastırılmış mahkemelere*” bırakıldığı ifade edilmiştir. Anayasa'nın 127. maddesi ise hâkimlerin bağımsızlığını ve adil yargılanmayı düzenlemiş, görev süresi boyunca yerlerinin değişemeyeceği, baskı altında bırakılamayacakları, suçsuzluk karinesini, herkesin mahkemeler karşısında eşit olduğu ve herkesin savunma hakkının güvence altında bulunduğu ifade edilmiştir. Yasama ve yürütme organının dokunulmazlığına benzer şekilde hâkimlerinde dokunulmazlıklarının bulunduğu sadece kanunda belirtilen haller ile suçlanabileceği, “*hâkimlerin bir suç işleme halinde Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Azerbaycan Cumhuriyeti Ali Mahkemesinin görüşünü alarak suç işleyen hâkimin görevden alınması talebini Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisine sunacağı ve Meclis'in 30 gün içinde bu talebi sonuçlandırması*” gerektiği düzenlenmiştir. Hâkimlerin görevden uzaklaştırılması için ise nitelikli çoğunluklar öngörülmüştür. Buna göre; “*Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, Azerbaycan Cumhuriyeti Ali Mahkemesi ve Azerbaycan Cumhuriyeti İktisat Mahkemesi hâkimlerinin görevden uzaklaştırılması hakkında karar, Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisinde 83 oy çokluğu ile kabul edilir, diğer hâkimlerin görevden uzaklaştırılması hakkında karar ise Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisinde 63 oy çokluğu*” ile kabul edilebileceğine hükmedilmiştir. Azerbaycan Anayasası'nda yargıya ilişkin düzenlemeler mahkemelerin yapısının belirlenmesi şeklinde devam etmiştir. 130. maddede Anayasa Mahkemesi'nin 9 hâkimden oluşacağı, hâkimlerin Cumhurbaşkanı'nın önerisi üzerine Meclis tarafından atanacağı ve Anayasa Mahkemesi'nin çözümleyeceği konuları düzenlemiştir. Buna göre Anayasa Mahkemesi ülkede çıkarılan bütün hukuki düzenlemelerin (kanunların, fermanların, emirlerin, Meclis kararlarının, Bakanlar Kurulunun kararlarının, merkezi yürütme organının düzenlemelerinin) Azerbaycan Anayasası'na uygunluğunu denetlemektedir. Benzer şekilde fermanların, bakanlar kurulu kararlarının, merkezi yürütme organlarının aldıkları kararların da hem Anayasaya hem de kanunlara uygunluğu anayasa Mahkemesi tarafından denetlenmektedir. Yine yasama, yürütme ve yargı arasındaki yetki paylaşımı uyuşmazlıkları Anayasa Mahkemesi tarafından çözülecektir. Son olarak belirtmek gerekir ki Anayasa Mahkemesi tarafından verilen kararlar Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları içinde herkesi bağlamaktadır.

Azerbaycan Anayasası'nda özellikle düzenlenen bir diğer mahkeme Azerbaycan Cumhuriyeti Ali Mahkemesi'dir. Bir üst mahkeme niteliğinde olan Cumhuriyeti Ali Mahkemesi hukuk ceza ve diğer davaların temyizine bakmaktadır. Mahkemenin hâkimleri yine Cumhurbaşkanı'nın önerisi üzerine Azerbaycan Cumhuriyetinin Milli Meclisi tarafından göreve atanır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Birlikte yaşamak zorunda olan insanların sürekli etkileşim halinde olması, temel ihtiyaçlarını gidermek ve sağlıklı bir şekilde hayatlarını sürdürebilmeleri için toplumsal düzenin varlığı şarttır. Bu toplumsal düzenin sağlanması amacıyla ortaya çıkan devlet mefhumu çeşitli sorumlulukları üstlenmiştir. Bu sorumlulukların yerine getirilmesinde ve devlet idaresinde ise üç temel görev ile karşılaşmaktadır. Bunlardan ilki toplumsal düzenin sağlanması için gerekli yasaların konulması, ikincisi bu yasaların etkin bir şekilde uygulanması üçüncüsü ise yasalara uymayanların denetlenmesidir. Bu üç temel işlev yasama, yürütme ve yargıdır. Söz konusu işlevlerin birbirinden ayrı bir şekilde yürütülmesi ise güçler ayrılığı olarak ifade edilmektedir. Yani güçler ayrılığı devletin üç temel fonksiyonunun farklı organlara verilmesidir. Bu ayırım organlar arasında bir denge sağlamakta ve iktidarı sınırlayarak vatandaşların temel haklarını koruma altına almaktadır. Bu çalışmada siyasi ve kültürel olarak birbirine oldukça benzeyen, bir millet iki devlet olarak bilinen Türkiye ve Azerbaycan'da güçler ayrılığı ilkesinin işleyişi anayasalar üzerinden karşılaştırılmalı olarak incelenmiştir.

Türkiye ve Azerbaycan anayasaları yasama organı yönünden kıyaslandığında her iki ülkede de yasama erkinin Meclislere bırakıldığı görülmektedir. Türkiye'de yasama organının merkezi TBMM iken; Azerbaycan'da Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi'dir. Her iki ülkede de yasama organı genel ve eşit oy ilkesi ile doğrudan seçimler ile 5 yıllığına göreve gelmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sı “Siyasi Haklar ve Ödevler” bölümünde seçimlerde oy kullanma hakkını 18 yaşını doldurmuş olmak şartına bağlarken; Azerbaycan Anayasa'sında ise seçimlerde oy kullanma yaşına ilişkin bir düzenleme

bulunmamaktadır. Yasama organı seçimlerinde hangi yaş grubunun oy kullanabileceği kanunlara bırakılmıştır. Türkiye'de yasama organının 600 üyesi bulunmaktayken; Azerbaycan'da bu sayı sadece 125'dir. Ülkelerin büyüklüğü göz önüne alındığında bu durumun normal olduğu söylenilebilir.

Hem Türkiye hem de Azerbaycan Anayasasında milletvekili seçilebilme yeterlilikleri, diğer bir ifadeyle milletvekillerinde aranacak özellikler detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Her iki ülkenin milletvekili seçilme yeterliliğine ilişkin şartları da birbirine oldukça benzemektedir. Anayasalarda askerlerin, hâkimlerin, çeşitli alanlarda görev yapan kamu görevlilerinin, hapis cezası almış olanların milletvekili olamayacağı gibi kriterler birbirinin neredeyse aynıdır. Buna karşın Türkiye'de milletvekili seçilme yaşı 18 yaşını doldurmuş olmak iken; Azerbaycan'da ise 25 yaşından küçük olanlar milletvekili olamayacaklardır. Türkiye'de de son Anayasa değişikliği olan 16 Nisan 2017 referandumu değişikliklerinden önce milletvekili seçilme yaşı 25 olarak düzenlenmiştir. Söz konusu referandum ile anayasada yapılan önemli değişikliklerden biri milletvekili seçilme yaşının 18'e düşürülmesi olmuştur. Türkiye'de milletvekili seçimi işi ilkökul mezunu olma gibi bir eğitim kriteri getirilmişken; Azerbaycan Anayasası'nda milletvekili seçilme yeterliliğinde herhangi bir eğitim şartına rastlanılamamıştır. İki ülkenin milletvekili seçilebilme yeterlilikleri arasındaki farklılıklarından bir diğeri de vatandaşlığa ilişkin düzenlemedir. Azerbaycan Anayasası'nda çifte vatandaşlık milletvekilliği seçilmeye engel bir durum olarak düzenlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda milletvekilliği için Türk vatandaşı olmak yeterli görülmüştür. Çifte vatandaşlığa sahip olmayanlar ile ilgili herhangi bir düzenleme yer almamıştır. Yani Türkiye'de Türk vatandaşlığının yanı sıra ikinci bir başka ülkenin vatandaşlığına da sahip olan bir kişi milletvekili olabilecektir. Azerbaycan'da ise Azerbaycan vatandaşlığı dışında ikinci bir ülkenin vatandaşlığına sahip olmak milletvekili olmaya engeldir. Türkiye ve Azerbaycan Anayasalarında milletvekili seçilebilme kriterleri çok farklı olmasa da milletvekilliğinin sona erme halleri farklılaşmaktadır. Türkiye'de milletvekilinin meclis çalışmalarına belli bir süre katılmaması sona erme hali iken Azerbaycan'da milletvekilinin ikinci bir devletin vatandaşlığına daha sahip olması, seçimlerde oyların yanlış sayıldığına tespit edilmesi, milletvekilinin mensup olduğu siyasi partinin kapatılması milletvekilliğini sona erdiren özel durumlardır. Milletvekilinin devletin diğer temel organlarında görev alması, istifa etmesi, hüküm giymesi, kısıtlanması durumları ise her iki ülkenin anayasalarında da ortak olan sona erme halleridir.

Yasama organının faaliyetlerini sürdürmesinde önemli ilkelere biri olan yasama bağımsızlığı milletvekillerinin yasama görevlerini rahatlıkla yerine getirebilmeleri ve özgürce fikirlerini sunabilmeleri için adli takipten korunması amacıyla ortaya konulan güvenceler anlamına gelmektedir (Gözler, 2011: 783). Hemen hemen her ülkede uygulanmakta olan yasama bağımsızlığı (Arslan, 2021: 72), Türkiye ve Azerbaycan'da da anayasalar ile güvence altına alınmıştır. Buna göre milletvekilleri Meclis çalışmalarından, oylarından, düşüncelerinden sorumlu tutulamayacaklardır. Suçüstü halleri dışında tutuklanamayacak ve yargılanmayacaklardır. Demokrasinin de etkin bir şekilde işleyişi için oldukça faydalı olan yasama dokunulmazlığının anayasa ile güvence altına alınması her iki ülke açısından da oldukça kıymetlidir.

Hem Türkiye hem de Azerbaycan Anayasası'nda yasama organının görevleri düzenlense de Azerbaycan Anayasası'nda konuya ilişkin düzenleme sayısının çok daha fazla olduğu görülmektedir. Kanun koymak, genel af ilan etmek, savaş ilan etmek, uluslararası anlaşmaların onaylanması, bütçenin onaylanması gibi görev ve yetkiler her iki anayasada da ortaktır. Buna karşın Azerbaycan'da yürütme organında Cumhurbaşkanı'na ilaveten bir de Bakanlar Kurulu bulunması Azerbaycan Cumhuriyeti Millî Meclisi'ne farklı görev ve yetkiler yüklenmesine de sebep olmuştur. Örneğin Başbakan'ın atanması Cumhurbaşkanı önerisi üzerine Meclis tarafından yapılacaktır. Anayasaların yasama bölümünde Azerbaycan Anayasası'nın Meclis'e daha fazla görev ve sorumluluk vermiş gibi görünmesinin bir diğer nedeni de Meclis'in yargıya ilişkin yetkilerinin de bu bölümde sıralanmasıdır. Azerbaycan Anayasası'nda Meclis'in yargıya ilişkin yetkileri de "yasama" kısmında sıralanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda ise bu düzenlemeler daha çok "yargı" bölümünde kendine yer bulmuştur.

Türkiye ve Azerbaycan anayasaları incelendiğinde her ikisinde de ülkenin yürütme organının Cumhurbaşkanı olduğu ifade edilmiştir. Yürütmenin seçilme yeterlilikleri bakımından karşılaştırıldığında her iki ülkenin de seçilme yaşı için bir alt sınır belirlediği görülmektedir. Türkiye'de Cumhurbaşkanı seçilebilme yaşı 40 iken Azerbaycan'da 35 olarak düzenlenmiştir. Yine her iki ülkede de Cumhurbaşkanı'nın yükseköğrenim mezunu olması şartı aranmaktadır. Bu durum hem Türkiye hem de Azerbaycan'da Cumhurbaşkanı'nda yaşa dayalı tecrübeye ve eğitim seviyesine önem verildiğinin göstergesidir. Yine her iki ülkede benzer olan seçilme yeterliliklerinden biri de vatandaşlığa ilişkindir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda Cumhurbaşkanı'nın Türk vatandaşları arasında seçileceği ifade edilirken; Azerbaycan Anayasası'nda cumhurbaşkanının Azerbaycan vatandaşı olması gerektiği düzenlenmiştir. Buna ilaveten

Azerbaycan Anayasası'nda ifte vatandaşlığın bulunmasının seçilmeye engel bir durum olacağı da vurgulanmıştır. Diğer bir farklılık da Türkiye'den farklı olarak Azerbaycan Anayasası'nda Cumhurbaşkanı'na 10 yıldan fazla bir süredir Azerbaycan sınırları içerisinde yaşamış olma şartıdır.

Yürütmenin göreve gelme şekli incelendiğinde ise her iki ülkede de yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanı halk tarafından seçilse de görevde kalma süreleri ve tekrar seçilme haklarının birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Türkiye'de seçimi kazanarak Cumhurbaşkanı olan kişinin görev süresi 5 yıl iken Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın görev süresi 7 yıldır. Yine Türkiye'de bir kişi en fazla iki dönem Cumhurbaşkanı seçilebilirken Azerbaycan'da Cumhurbaşkanı'nın yeniden seçilmesine ilişkin herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır. Her iki ülkede de Cumhurbaşkanı olabilmek için seçime katılanların salt çoğunluğunun oyunun alınması gerektiği, bu sağlanamazsa en fazla oyu alan iki aday arasında ikinci bir seçim yapılacağı düzenlenmiştir. Her iki ülkenin Cumhurbaşkanı seçimlerinin tamamen aynı olması oldukça dikkat çekicidir. Hem Türkiye hem de Azerbaycan Anayasalarının vatandaşların salt çoğunluğunun oyunu alan güçlü bir Cumhurbaşkanı portresi çizmeye çalıştığı, bu sayede yürütmenin faaliyetlerini sürdürürken elinin güçlendirildiğini söylemek mümkündür. Bu durum anayasalarda Cumhurbaşkanı'nın görev ve yetkilerinin sıralanmasında da açıkça görülmektedir. Her iki ülkenin Anayasası'nda da Cumhurbaşkanı'nın görev ve yetkileri uzun listeler halinde düzenlenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Cumhurbaşkanı'na “Cumhurbaşkanı, yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir” diyerek yürütmeye ilişkin konularda düzenleme yapabilme yetkisi vermiştir.16 Nisan 2017 referandumu ile anayasada yapılan değişiklikler ile anayasaya gelen bu yenilik o dönemde ciddi tartışmalara yol açmış, yürütmenin yasamaya faaliyeti gösterdiğine ilişkin yorumlarla karşılaşmıştı. Buna rağmen *Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sının 104. maddesinde “... Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kanunlarda farklı hükümler bulunması halinde, kanun hükümleri uygulanır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin aynı konuda kanun çıkarması durumunda, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi hükümsüz hale gelir.”* denilmektedir. Bu durum normlar hiyerarşisinde kanunların Cumhurbaşkanı Kararnamesi'nin üstünde olduğu, bu nedenle Cumhurbaşkanı'na verilen bu yetkisinin yasama erkine bir müdahale anlamı taşımadığını göstermektedir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 124. maddesinde de Cumhurbaşkanı'nın kendi görev alanını ilgilendiren konularda yönetmelikler çıkarabileceği düzenlenmiştir. Türkiye'de 16 Nisan 2017 referandumu anayasa değişiklikleri ile cumhurbaşkanı'na verilen Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ıkarma yetkisinin bir benzerinin Azerbaycan Cumhurbaşkanı'na da verildiği görülmektedir. Anayasa'ya göre Cumhurbaşkanı'nın genel hususları düzenleyen fermanlar çıkarabilecektir. Yine Cumhurbaşkanı kendi görev alanıyla ilgili konularda emirler de verebilmektedir. Fermanlar ve emirler arasında çok keskin bir ayrım olmasa da fermanlar genellikle Azerbaycan Milli Meclisi tarafından kabul edilen kanunların uygulanması ile ilgili meseleleri kapsamaktadır. Örneğin, “ikamet yeri ve ikamet ettiği yerde kayıt olma hakkında” veya “ para ve başka değerli kâğıtlar hakkında” gibi düzenlemeler fermanlardır. Fermanlar emirlere göre daha genel kuralları ortaya koyarken, emirler daha çok hemen üzülmesi gereken daha güncel meseleler için kullanılmaktadır. Bu nedenle emirler daha ferdi ve bir defaya mahsus düzenlemeler olarak görülmektedir (Mehmetoğlu, 2010: 90). Azerbaycan'da Cumhurbaşkanı'nın ferman çıkarma yetkisi Türkiye'deki Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile benzer işlemlere sahiptir. Her iki ülkede Cumhurbaşkanı'na tanına geniş yetkilere ilaveten bir kararname ve ferman çıkarma yetkisinin verilmesi bu ülkelerde yürütmenin oldukça güçlü olduğunun önemli bir göstergesidir. Türkiye'de güçlü bir yürütmenin gerekliliğine olan inanç özellikle 15 Temmuz 2016'da Amerika destekli hain darbe girişimi sonrasında ortaya çıkmış ve 16 Nisan 2017 referandumu ile yapılan anayasa değişikliği ile yasal düzeleme oturtulmuştur. Azerbaycan'ın güçlü bir yürütme organı yaratma arzusunun ise geçmiş tecrübelerinden kaynaklandığı sylenilebilecektir. Özellikle Azerbaycan'ın bağımsızlık öncesinde uzun yıllar Sovyetler Birliğine bağlı olarak aşırı merkezizetçi, totaliter, federe bir devlet konumunda olmasından dolayı demokratik ve liberal geleneklere uzak kalması (Rehimli, 2009: 377), güçlü merkezi yönetim gelenegi'nin devam ettirme arzusuna yol açtığı ve bu durumun bağımsızlık sonrasında da anayasasına yansıdağı yorumunda bulunulabilecektir.

Her iki ülkede de Cumhurbaşkanı yürütmeye ilişkin görevlerini yerine getirirken ona yardımcı olan bir Bakanlar Kurulu bulunmaktadır. Burada dikkat çeken husus her iki ülkede de Bakanlar Kurulu'nun yürütmenin bir parçası olmaktan ziyade Cumhurbaşkanı'na bağlı st düzey bir yürütme kurulu işlevi görmesidir. Her iki ülkede de Bakanlar Kurulu yelerini Cumhurbaşkanı belirler ve Kurul görevlerini yerine getirirken Cumhurbaşkanı'na karşı sorumludur. Türkiye'de Anayasa ile Bakanlıklara kendi görev alanlarını ilgilendiren konularda yönetmelik çıkarma yetkisi verilirken, Azerbaycan Anayasası'nda ise Bakanlar Kurulu'nun genel hususlarda kararlar, diğer konularda emirler verebileceği ifade edilmiştir.

Yürütmeye ilişkin olarak yapılan Ferman ve emirlere benzer bir ayırım, emirler ve kararlar arasında da mevcuttur. Emirler Emirlerle kıyaslandığında kararların daha önemli konularda verildiği kabul edilmektedir. Kararlar yürütmenin daha önemli meselelerine ilişkin olan normatif hukuki düzenlemelerdir. Emirler ise nispeten hemen çözülmesi gereken meselelerle ilgilidir (Mehmetoğlu, 2010: 116). Türkiye ve Azerbaycan Bakanlar Kurulu açısından karşılaştırıldığında ilk farklılık Azerbaycan'da Bakanlar Kurulu'nun başında bir başbakanın bulunmasıdır. Bakanlar Kurulu doğrudan doğruya Cumhurbaşkanına bağlı olmasına rağmen başbakanın göreve gelmesinde Meclis'in onay şartı aranmıştır. Yani Başbakan Cumhurbaşkanı'nın önerisi üzerine Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi'nin onayı ile atanmaktadır. Türkiye'de ise Bakanlar Kurulu'nun başında bir başbakan bulunmamaktadır. Bir diğer farklılık ise Azerbaycan Anayasası Bakanlar Kurulu'na kararlar alıp bunları yürürlüğe koyabilme hakkı tanımasıdır. Azerbaycan'daki bu uygulama Türkiye'de 16 Nisan 2017 referandumu öncesinde Bakanlar Kurulu'nun sahip olduğu kanun hükmünde kararname çıkarabilme yetkisine benzemektedir. Söz konusu referandum öncesinde Türkiye'de yürütmenin bir parçası olan Bakanlar Kurulu yürütmeye ilişkin konularda kanun hükmünde kararname çıkararak hukuki düzenleme yapabilmekteydi. Azerbaycan'daki mevcut uygulama da buna benzemektedir. Son olarak Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'ndan farklı olarak Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası'nda Bakanlar Kurulu'nun görev ve yetkilerinin de detaylı bir şekilde düzenlendiği görülmektedir.

Yürütme erkini temsil eden Cumhurbaşkanı'nın yargılanması hem Türkiye hem de Azerbaycan Anayasalarında oldukça ağır şartlara tabi tutulması bakımından benzerdir. Buna rağmen her iki ülkede Cumhurbaşkanı'nın yargılanmaya başlama aşaması ve yargılama sonucu görevden uzaklaştırılması usulleri birbirinden farklıdır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'na göre Türkiye'de Cumhurbaşkanı'na soruşturma açılabilmesi ve Cumhurbaşkanı'nın Yüce Divan'a sevk edilmesi TBMM tarafından nitelikli çoğunluk aranarak gerçekleştirilmektedir. Cumhurbaşkanı'nın görevden uzaklaştırılmasına ilişkin nihai karar ise Yüce Divan tarafından verilmektedir. Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasasına göre ise Cumhurbaşkanı'nın ağır bir suç işlemesi halinde; Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesinin girişimiyle Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi'nde bir oylama yapılacak, yapılan oylama sonucu nitelikli çoğunluğun (en az 95 oy) sağlanması halinde Cumhurbaşkanı görevinden uzaklaştırılabilecektir.

Türkiye ve Azerbaycan anayasaları devletin yargı erkini bağımsız mahkemeler tarafından yerine getirileceğini düzenlemiştir. Azerbaycan Anayasası durumu bir adım daha öteye taşıyarak yargı sisteminde var olan mahkemeleri tek tek sıralamıştır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası hâkim ve savcılarda aranacak özelliklerin kanunlarla düzenleneceğini belirtirken; Azerbaycan Cumhuriyet Anayasası'nda hâkimlerin 30 yaşını doldurmuş olmaları, hukuk alanında yükseköğrenim yapmış olmaları ve bu alanda 5 yıl görev yapmış olması şartlarını aramaktadır.

Her iki ülkenin anayasası da yargı bağımsızlığını sağlamak için mahkemeler ile hâkim ve savcılarının bağımsızlığını teminat altına almıştır. Bunun içinde her iki anayasada da hâkim ve savcılarının baskı altına alınmaması, özlük haklarından mahrum edilememesi ve yasama ile yürütme de dâhil hiçbir yerden emir ve talimat alamayacağı koruma altına alınmıştır. Hâkim ve savcılara ilişkin bir diğer koruyucu düzenleme de hâkim ve savcılara yönelik soruşturma açılma usulü ile ilgilidir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda hâkim ve savcılara soruşturma açılması disiplin cezası vermesi gibi konuların kanunla düzenleneceği ifade edilmiştir. Azerbaycan'da ise konu anayasada düzenlenmiştir. Buna göre bir hâkim suç işlerse Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, Azerbaycan Cumhuriyeti Ali Mahkemesinin görüşünü de alarak hâkimin görevden alınması talebini Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisine sunacaktır. Söz konusu talep Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi'nde 30 gün içinde oylanacak nitelikli çoğunluk sağlanırsa hâkimler görevinden uzaklaştırılabilecektir. Türkiye ve Azerbaycan Anayasaları arasında bir diğer farklılık da yargı organının denetimine ilişkindir. Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasa'sında yargının denetimine ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmazken Türkiye Cumhuriyeti Anayasası adalet hizmetlerinin denetiminin Adalet Bakanlığı tarafından yapılacağını düzenlemiştir.

Her iki ülkenin anayasasında yüksek yargı organlarına da yer verilmiştir. Özellikle Anayasa Mahkemelerine her iki Anayasa'da da önemli bir yer ayrıldığı görülmektedir. Her iki Anayasada da Anayasa Mahkemelerinin hangi uyumsuzluklara bakacağı açıkça düzenlenmiştir. Yine her iki Anayasa'da Anayasa Mahkemesi kararlarının kesin olduğu ve herkesi bağlayacağı açık bir şekilde ifade edilmiştir. Yargıtay ve Danıştay gibi üst derece mahkemelerinin de Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda düzenlendiği gibi, Azerbaycan Cumhuriyeti Ali Mahkemesi de Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası ile düzenlenmiştir.

Bu çerçevede çalışmanın sonuçları şöyle özetlenebilecektir;

- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası yasama, yürütme ve yargı düzenlemeleri ve söz konusu erklerin birbirleri ile olan ilişkileri bakımından birbirine oldukça benzemektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında Azerbaycan'ın devlet yönetiminde ve teşkilatlandırmada büyük ölçüde Türkiye'yi, dolayısıyla Fransa örnek alması önemlidir (Mecek, 2018: 55).
- Her iki ülkenin anayasasında ülkede yasama erkinin halk tarafından seçilen Meclisler tarafından kullanılacağı düzenlenmiştir.
- Her iki ülkenin anayasasına göre milletvekili seçilme yeterlilikleri birbirine oldukça benzemektedir. Buna rağmen Türkiye'de seçilme yaşının 18 Azerbaycan'da ise 25 olması, Türkiye'de ilkokul mezunu olma gibi bir eğitim kriteri getirilmesine rağmen Azerbaycan'da herhangi bir eğitim kriterlerinin bulunmaması ve çifte vatandaşlığın Türkiye'de milletvekili olabilme önünde bir engel olmamasına rağmen Azerbaycan'da seçilmeye engel bir durum olarak düzenlenmesi en önemli farklılıklardır.
- Her iki ülkede de yasama organının faaliyetlerini daha rahat bir şekilde sürdürmesi ve milletvekillerinin görüşlerinin rahatlıkla açıklayabilmesi için yasama dokunulmazlığının anayasa ile güvence altına alındığı görülmektedir.
- Her iki anayasada da yürütme erkinin halk tarafından seçilen Cumhurbaşkanı tarafından kullanılacağı düzenlenmiştir. Cumhurbaşkanı seçilme yeterliliği yaşa dayalı tecrübe (Türkiye'de en az 40, Azerbaycan'da 35 yaş), eğitim (yükseköğrenim mezunu) ve ülke vatandaşlığı gibi kriterlere bağlanmıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası'nda tek farklılık Cumhurbaşkanı'nın en az on yıldır ülke topraklarında ikamet ediyor olması şartıdır.
- Cumhurbaşkanının seçim yöntemine ilişkin düzenlemelerin her iki anayasada da birebir aynı olduğu görülmektedir. Buna rağmen Türkiye'de Cumhurbaşkanının 5 yıllığına seçilmekte ve bir kişi en fazla iki dönem Cumhurbaşkanı olabiliyorken, Azerbaycan'da Cumhurbaşkanının görev süresi 7 yıldır ve aynı kişinin yeniden Cumhurbaşkanı olmasına yönelik herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır.
- Her iki anayasada da Cumhurbaşkanına yürütme ile ilgili konularda hukuki düzenleme yapabileme hakkı tanınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nde bu durum Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ve yönetmelikler aracılığı ile gerçekleşirken, Azerbaycan Cumhuriyeti'nde ise ferman ve emirler aracılığı ile gerçekleştirilmektedir.
- Her iki anayasada yürütme yetkisini Cumhurbaşkanına verse de Cumhurbaşkanına yardımcı bir yüksek yürütme kurulu gibi işlev gösteren Bakanlar Kurulu da bulunmaktadır. Bakanlar Kurulu yürütmenin bir parçası değildir. Tamamen Cumhurbaşkanına bağlı bir kurul olarak görev yapmaktadır. Bu durum her iki ülkede de aynı olsa da Türkiye'den farklı olarak Azerbaycan'da Bakanlar Kurulu'nun başında bir başbakan bulunmaktadır. Azerbaycan'daki Bakanlar Kurulu'nun anayasada sayılan görev ve yetkileri Türkiye'ye göre çok daha fazladır. Örneğin Türkiye'de 16 Nisan 2017 referandumu ile yapılan anayasa değişikliği öncesinde Bakanlar Kurulu'nun kanun hükmünde kararname çıkarabilmesine benzer bir yetki bugün Azerbaycan Bakanlar Kurulu'nda bulunmaktadır. Azerbaycan Bakanlar Kurulu yürütmeye ilişkin emir ve kararlar alarak uygulamaya koyabilmektedir. Türkiye'de ise Bakanlıklara kendi görev alanlarıyla ilgili konularda yönetmelik çıkarma yetkisi verilmiştir.
- Her iki anayasada Cumhurbaşkanının yargılanmasını ağır şartlara tabi tutmuştur. Fakat Cumhurbaşkanının görevden uzaklaştırılma usulü birbirinden farklıdır. Türkiye'de Meclis soruşturma açılması ve yargılanmasına karar verip Yüce Divan'a sevk etmekte, görevden uzaklaştırılma kararını Yüce Divan vermektedir. Azerbaycan'da ise Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesinin girişimi sonra Cumhurbaşkanının görevden uzaklaştırılmasına ilişkin nihai kararı Meclis vermektedir.
- Her iki anayasada da, ülkede yargı yetkisinin bağımsız mahkemelerde olduğu belirtilmiştir.

- Her iki ülke anayasası da mahkemeler ile hâkim ve savcıların bağımsızlığını korumak için özlük haklarından mahrum edilememesi ve yasama ile yürütme de dâhil hiçbir yerden emir ve talimat alamayacağı anayasa ile koruma altına almıştır.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda adalet hizmetlerinin denetimin Adalet Bakanlığı tarafından yapılacağını belirtilirken; Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası'nda söz konusu hizmetlerin denetimine ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda hâkim ve savcılarda aranacak özellikler ile onlara karşı soruşturma açma usullerinin kanunlarla düzenleneceği ifade edilmiştir. Buna karşın Azerbaycan Anayasa'sında suç işleyen hâkimlerin Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın ve Meclis kararı ile görevden uzaklaştırılabileceği düzenlenmiştir.
- Her iki ülkenin anayasasında da yüksek yargı organlarına yer verilmiş olup özellikle Anayasa Mahkemeleri'nin kuruluşu üyeleri ve başkanının göreve gelmesi, kararlarının herkesi bağladığı gibi hükümlere geniş bir yer ayrılmıştır.

Etik Beyan

"Türkiye ve Azerbaycan'da Güçler Ayrılığı İlkesinin Anayasalar Özelinde Karşılaştırılması" başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Çalışmaya yazarların ikisi de %50 oranında katkıda bulunmuştur.

Çatışma Beyanı

Çalışmada yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Akgül, M. E. (2010), Kuvvetler ayrılığı ilkesinin dönüşümü ve günümüz demokratik rejimlerindeki anlamı, *Ankara Barosu Dergisi*, (68), 79-101.
- Anayurt, Ö. (2019). *Anayasa hukuku: genel kısım*. Ankara: Seçkin Yayınevi
- Araştırmalar Dergisi, 2(9), 377-386.
- Aristoteles (2002). *Politika* (Çev: Mete Tuncay). İstanbul: Remzi Kitabevi
- Arslan, M. (2021). Yasama dokunulmazlığı. *Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(21), 71-105.
- Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası, <https://e-qanun.az/framework/897> Erişim Tarihi [01.06.2024]
- Benli, M. D. (2021). *Kuvvetler ayrılığı prensibinin temel bak ve özgürlüklerin korunmasındaki işlevi* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Çekiç, M. (2016). 1982 Anayasası'nın hükümet sistemi açısından değerlendirilmesi. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* (7).
- Dağ, O. (2023). Milletvekillerinin yasama bağımsızlıkları. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(5), 678-690.
- Demir, H. (2010). Kuvvetler ayrılığı etrafındaki yaklaşımların tahlili. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14(1), 223-246.
- Dikmen, S. (2018). *Yasama Organının Bütçe Gözetim İşlevinin Mali Saydamlık Açısından Ekonometrik Analizi*. (Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı Ortak Doktora Programı, Afyon.
- Gözler, K. (2011). *Anayasa hukukunun genel teorisi*, Cilt I, Ekin Basım Dağıtım, Bursa,
- Gözler, K. (2016). *Anayasa hukuku genel esaslar*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Gözübüyük, Ş. (2007). *Açıklamalı Türk anayasaları*. (6. Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Gözübüyük, Ş. (2010). *Anayasa hukuku*, (17. Baskı), Ankara: Turhan Kitabevi, 2010.
- Hamide, T. (2015). Kuvvetler ayrılığı ilkesi ve anayasalarımızda yasama, yürütme, yargı ilişkisi, *Kadir Has Üniversitesi Dergisi*, 3(1), 20-35.
- Hasanoğlu, M. (2008). Azerbaycan Cumhuriyeti'nde devletin yeniden yapılandırılması ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi çabaları. *Sayıştay Dergisi*, (69), 73-90.
- Heringa, A. W. (2016). *Constitutions compared: an introduction to comparative constitutional law*, (4.Baskı), Cambridge, Intersentia.
- Hüseyin, R., Ünal, Ö. F., & Akman, E. (2013). Azerbaycan'da yerel yönetimlerin gelişimi: merkezi yönetim-yerel yönetim ilişkileri ve Bakü kentinin statüsü hakkında bir değerlendirme. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 5(1), 163-172.

- Mecek, M. (2018). Azerbaycan'ın devlet yapısı ve taşra yönetiminde merkez - yerel ilişkileri. *Bilis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 51-77.
- Mehmetoğlu, M. (2010). *Azerbaycan anayasasında yürütme erki*. (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İzmir.
- Menaf Turan, A. M (2018). Türkiye'nin yeni yönetim düzeni: Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi. *Social Sciences Research*, 7(3), 42-90
- Montesquieu (2004). *Kanunların Rubu Üzerine* (Çev: Fehmi Baldaş). İstanbul: Seç Yayın Dağıtım.
- Özer, M. A., ve Iskandarov, S. (2022). Kuvvetler ayrılığı bağlamında hükümet sistemleri: Türkiye örneği. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 8(2), 300-332.
- Platon (2012). *Yasalar* (Çev: Candan şentuna- Saffet Babür). İstanbul: Kabcalı Yayınları
- Rehimli, R. (2020). Azerbaycan Cumhuriyeti'nin devlet yönetimi yapısı ve siyasal sistemi. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3(2), 364-384.
- Sezginer, M. (2010). *Günümüz demokrasilerinde kuvvetler ilişkisi ve 1982 Anayasası'nda sorunlar*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Thompson, E. (1878). *History of England*. Toronto: James Campbell and Son.
- Türk Dili Kurumu Sözlüğü - www.sozluk.gov.tr Erişim Tarihi [01.06.2024]
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982). Resmi Gazete, 17863, 9/11/1982, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Yavuz, A. (2017). *Türk anayasa hukuku*, (11.baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yavuz, K. H. (2000), *Türkiye'de siyasal sistem arayışları ve yürütmenin güçlendirilmesi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yazıcı S, & Yazıcı, F. (2011). Tarihsellik ve kuramsallık arasında: 1921 ve 1924 anayasalarında kuvvetler birliği/ayrılığı tartışması. *Biliğ/Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 59, 235 - 254.
- Yüksek Seçim Kurulu WEB Sayfası, www.ysk.gov.tr/tr/halkoylamasi-arsivi/2648, Erişim Tarihi [01.06.2024]

EXTENDED ABSTRACT

Humans need to live in groups by nature. As a natural consequence of this way of life, they need to cooperate and interact with other individuals. For this reason, they need social order to provide their most basic needs such as shelter, protection, and nutrition. Who will ensure and protect this social order has been a subject of debate for a long time, and this emerging landscape has brought to light the necessity of an authority that will ensure social order. The institution of the state was established to respond to this need for authority. The state must fulfill the tasks of planning, administration, and control. At this point, planning corresponds to the legislative branch, directing and managing the executive branch, and controlling the judicial branch. The separation of these three basic functions of the state is called the separation of powers. More precisely, the separation of powers is the complete separation of the legislative, executive, and judicial powers that make up the state. The use of each power is given to separate bodies. The system of separation of powers is a system in which the legislative, executive, and judicial powers are vested in different bodies that are elected to office through different means and have a "checks and balances mechanism" between them. The main purpose of the separation of powers is to restrict state power by compartmentalizing it and to protect the fundamental rights and freedoms of citizens. In other words, the separation of powers aims to limit political power and prevent it from turning into despotism. This study aims to analyze the appearance of the principle of separation of powers and the legislative, executive, and judicial arrangements in Türkiye and Azerbaijan comparatively. Within the framework of this purpose, the Constitution of the Republic of Türkiye and the Constitution of the Republic of Azerbaijan were examined by document analysis method and analyzed by content analysis method, which is a data analysis method frequently used in qualitative research. In this framework, the results of the study can be summarized as follows; The Constitution of the Republic of Türkiye and the Constitution of the Republic of Azerbaijan are quite similar in terms of legislative, executive, and judicial arrangements and the relations between these powers. Both constitutions stipulate that the legislative power in the country shall be exercised by the parliaments elected by the people. According to the constitutions of both countries, the qualifications for parliamentary elections are quite similar. However, the most important differences are that the age of election is 18 in Türkiye and 25 in Azerbaijan, there is no educational criterion in Azerbaijan, although there is an educational criterion such as primary school graduation in Türkiye, and dual citizenship is not an obstacle to become an MP in Türkiye, but it is regulated as an obstacle to be elected in Azerbaijan. In both countries, it is seen that legislative immunity is guaranteed by the constitution for the legislative body to carry out its activities more comfortably and for the deputies to express their views easily. Both constitutions stipulate that the executive power is exercised by the President elected by the people. The qualification to be elected President is based on age-based criteria such as experience (at least 40 years in Türkiye and 35 years in Azerbaijan), education (higher education graduate), and citizenship of the country. The only difference in the Constitution of the Republic of Azerbaijan is that the President of the Republic must be a resident of the country for at least

ten years. In both constitutions, the President is granted the right to issue legal regulations on executive matters. In the Republic of Türkiye, the Presidential Decree and in the Republic of Azerbaijan, the President is authorized to issue edicts for this purpose. Although both constitutions vest executive power in the President, there is also the Council of Ministers, which functions as an auxiliary higher executive body to the President. The Council of Ministers is not part of the executive. It functions as a council that reports entirely to the President. Although this situation is the same in both countries, unlike in Türkiye, the Council of Ministers in Azerbaijan is headed by a prime minister. Both constitutions subject the prosecution of the President to severe conditions. However, the procedure for the removal of the President from office is different. In Türkiye, the Parliament decides on the opening of an investigation and the trial of the President and refers him to the Supreme Court, while the Supreme Court decides on his removal from office. In Azerbaijan, after the initiative of the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan, the final decision on the removal of the President is taken by the Parliament. Both constitutions stipulate that the judicial power in the country rests with the independent courts. To protect the independence of the courts, judges, and prosecutors, the constitutions of both countries provide that they cannot be deprived of their rights and cannot receive orders and instructions from anywhere, including the legislature and the executive. While the Constitution of the Republic of Türkiye stipulates that the supervision of justice services will be carried out by the Ministry of Justice, there is no provision for the supervision of the judiciary in the Constitution of the Republic of Azerbaijan. The Constitution of the Republic of Türkiye states that the qualifications to be sought by judges and prosecutors and the procedures for opening investigations against them shall be regulated by law. On the other hand, the Constitution of Azerbaijan stipulates that judges who commit crimes can be recused from office by the decision of the President of the Republic of Azerbaijan and the Parliament.